

УДК 902

ISSN 2545-4528 (печатено)
ISSN 2545-4536 (електронски)

археолошк **И**НФОРМАТОР

стручно списание од областа на археологијата

број 1

Издавач
ЗГ МЕНЕЛАЈ - Прилеп

Уреднички одбор

(главен уредник)

Елица МАНЕВА

Филозофски факултет - Универзитет св. Кирил и Методиј - Скопје

(членови)

Бошко Ангеловски

ЈНУ Институт за старословенска култура - Прилеп

Зоран Рујак

НУ Завод за заштита на спомениците на културата и музеј Струмица

Орданче Петров

ЈНУ Институт за старословенска култура - Прилеп

Александар Мургоски

ЗГ Менелај - Прилеп

Технички уредник и компјутерска обработка:
Орданче Петров, Александар Мургоски

лектор на македонски
Виолета Крстеска

превод на англиски
Марија Цветковска

тираж
100

достапно на
www.informator.com.mk

адреса на редакција: ул. Павел Шатев, 34 - Прилеп, Р Македонија
интернет страна www.menelaj.mk, www.informator.com.mk
електронска пошта: arheoloski@informator.com.mk

Овој број на Списанието е финансиски помогнато од Годишната програма на Министерството за култура на Република Македонија за 2017 година.

UDK 902

ISSN 2545-4528 (print)
ISSN 2545-4536 (online)

arheološk **i** NFORMATOR

Academic Journal of Archaeology

volume 1

Publisher
NGO MENELAJ - PRILEP

Editorial Board

(Editor-in-chief)

Elica Maneva

Faculty of Philosophy - University of sts. Cyril and Methodius - Skopje

(editors)

Boško Angelovski

PRI Institute of Old Slavic Culture - Prilep

Zoran Rujak

NI Institute for Protection of Monuments of Culture and Museum - Strumica

Ordanče Petrov

PRI Institute of Old Slavic Culture - Prilep

Aleksandar Murgoski

NGO Menelaj - Prilep

Technical editor and computer layout
Ordance Petrov, Aleksandar Murgoski

Macedonian proofreading
Violeta Krsteska

Translation in English
Marija Cvetskovska

copies
100

available on
www.informator.com.mk

redaction adress: Pavel Satev, 34 - Prilep, Republic of Macedonia
web-site: www.menelaj.mk, www.informator.com.mk
e-mail: arheoloski@informator.com.mk

This volume of the Journal is financially supported by the Annual program of the Ministry of Culture
of the Republic of Macedonia for 2017

СОДРЖИНА

Предговор	7	8	Preface
<i>археолошки ископувања</i>			<i>archaeological excavations</i>
ТРЕШТЕНА СТЕНА, с. МАНАСТИР А. Миткоски	9	16	TREŠTENA STENA, v. MANASTIR A. Mitskoski
ВРБНИК ВО ОХРИДСКОТО ЕЗЕРО В. Тодоровска	17	22	VRBNIK IN LAKE OHRID V. Todorovska
„НА МАНАСТИР“ с. ГАБРЕВЦИ Т. Нацев и Секул В.	23	28	“MANASTIR” v. GABREVCI T. Nacec and Sekulov V.
СТИБЕРА, с. ЧЕПИГОВО објект работилница и светилиште Д. Темелкоски	29	38	STIBERA, v. ČEPIGOVO structure – Workshop and Sanctury D. Temelkoski
СТИБЕРА, с. ЧЕПИГОВО објект Булеветерион Д. Темелкоски	39	45	STIBERA, v. ČEPIGOVO structure – Bouleuterion D. Temelkoski
„ДРМА – БАДЕР“ Б. Ангеловски, Д. Спасова, И. Стенчевски и Денковски К.	47	52	“DRMA - BADER” B. Angelovski, D. Spasova, I. Stančevski and Denkovski K.
БЕЛАТА ЗЕМЈА – ТРНЧЕ Д. Герасимовска, С. Карпузова и Петров О.	53	60	The BELATA ZEMJA - TRNČE D. Gerasimovska, S. Karpuzova and Petrov O.
ГРАДИШТЕ, с. ДЕБРЕШТЕ Б. Атанасоски	61	70	GRADIŠTE, v. DEBREŠTE B. Atanasoski
ЦРКВИШТЕ, с. КОРЕШНИЦА О. Петров	71	78	CRKVIŠTE, v. KOREŠNICA O. Petrov
ЦАРЕВИ КУЛИ - СТРУМИЦА Д. Цветанов	79	83	CAREVI KULI SITE – STRUMICA D. Cvetanov
ЕМИНБЕГОВАТА КУЛА, КРАТОВО С. Ивановска Велкоска	85	91	The EMINBEY TOWER, KRATOVO S. Ivanovska Velkoska
ПЕШТЕРАТА „ЧЕРЕП“, с. ТАЈМИШТЕ С. Ивановска Велкоска <i>археолошки рекогносцирања</i>	93	103	THE CHEREP CAVE, v. ТАЈМИŠTE S. Ivanovska Velkoska <i>archaeological surveys</i>
ОПШТИНА ВИТОЛИШТЕ, МАРИОВО А. Миткоски	105	114	MUNICIPALITY OF VITOLISTE, MARIOVO A. Mitkoski

CONTENT

	<i>антрополошки анализи</i>		<i>antropological perceptions</i>
115	„КАЛЕ“ - СТРЕЗОВ ГРАД, с. ЧЕЛЕВЕЦ Ф. Велјановска	125	“KALE” - STREZOV GRAD, v. ČELEVEC F. Veljanovska
127	ЦРКВИШТЕ, с. КОРЕШНИЦА Ф. Велјановска	131	CRKVIŠTE, v. ČELEVEC F. Veljanovska
	<i>конзервација и реставрација</i>		<i>conservation and restoration</i>
133	СТИБЕРА, с. ЧЕПИГОВО Сектор - Гимназион К. Јованоски.	140	STIBERA, v. ČEPIGOVO Sector – Gymnasium K. Јованоски
141	БАРГАЛА, с. ГОРЕН КОЗЈАК објект Мала Терма Т. Нацев	146	BARGALA, v. GOREN KOZJAK structure – Small Thermae T. Nacev
	<i>вариа</i>		<i>varia</i>
147	ХРОНОЛОШКИТЕ И ГЕОГРАФСКИТЕ ПАТИШТА НА НАЈСТАРОТО НАСЕЛЕНИЕ НА ОХРИД П. Кузман	156	CHRONOLOGICAL AND GEOGRAPHIC ROUTES OF OHRID'S OLDEST POPULATION P. Kuzman
157	ПО ТРАГИТЕ НА ПРОСТОРНИТЕ И ВРЕМЕНСКИ ПАТЕШЕСТВИЈА, ТРАНСФОРМАЦИИ И МИРАКУЛИТЕ НА ИКОНАТА БОГОРОДИЦА ТРОЕРУЧИЦА Е. Манева	165	FOLLOWING THE TRAILS OF PHYSICAL AND TEMPORAL ODYSSEYS, TRANSFORMATIONS AND MIRACLES OF THE THREE-HANDED VIRGIN ICON E. Maneva
167	ОБИД ЗА РЕКОНСТРУКЦИЈА НА ДЕЛ ОД СЛИКАНАТА ПРОГРАМА НА ПЕШТЕРНАТА ЦРКВА И ПАРАКЛИСОТ ОД БИГОРНАТА КАРПА ВО ЗРЕВСКИОТ КУЛТУРЕН КОМПЛЕКС А. Василески	174	ATTEMPT TO RECONSTRUCT PART OF THE PAINTED PROGRAMME OF THE CAVE CHURCH AND THE CHAPEL OF EASE IN THE TRAVERTINE ROCK IN THE ZRZE CULTURAL COMPLEX A. Vasileski
175	ИЗВЕШТАЈ ЗА ПИЛОТ - ПРОЕКТОТ ГИС ЗА АРХЕОЛОШКИОТ ЛОКАЛИТЕТ СТОБИ Х. Талевски	187	REPORT ON THE GIS PILOT-PROJECT ON THE ARCHAEOLOGICAL SITE STOBI H. Talevski
	<i>џрикази</i>		<i>reviews</i>
189	Ленче Јованова. <i>Inventaria Archaeologica Personarum II : Скупи – Некрополи : Сџории за исџакнаџи личносџи сџорег еџџграфскиџе и археолошкиџе сведоџџва</i> . Скопје : Каламус, 2015. Е. Манева	191	
193	<i>Неолиџоџ во Македонија: Нови сознанија и џерсџекџиви</i> . уредници Љубо Фиданоски, Гоце Наумов. Скопје : Центар за Истражување на Предисторијата, 2016. Н. Атанасоска	195	

Предговор

Кон крајот на 20 и првите децении на 21 век на територијата на Р Македонија се истражувани стотици археолошки локалитети. Едни се со назнака „капитални“, други плански, долгорочни и систематски ископувања, трети имаат статус на превентивни со заштитен режим заради инфраструктурни и земјени работи на теренот, дел од нив се наоѓани со стручно рекогносцирање, но има и такви кои сеуште се мета на нелегални трагачи чија цел е „скриено азно“ што ветува незаконска трговија.

Бројот на движните наоди се искачува на повеќе стотици илјади почнувајќи од огромниот студиски материјал до ексклузивните примери на врвни археолошки артефакти од сите етапи на човековата егзистенција на овие простори.

Археолошката документација, главно, педантно ги забележува податоците на нивното наоѓање. Медиумите, јавните гласила и социјалните мрежи речиси секојдневно објавуваат детали за овие откритија. Со тоа, до некаде се задоволуваат дневните интересирања на пошироката јавност меѓутоа, за научно фундираните статии, за анализи и расправи, за монографии и други референтни публикации потребни се повеќегодишни, макотрпни истражувања така што нивниот број објективно не може да соодветствува со новопронајдените материјали.

Археологијата не е и не смее да биде ефемерна манифестација. Рекогносцирањата, ископувањата, потоа конзервацијата и презентацијата на движните и недвижни објекти се дејствија кои ако не се верификуваат со соодветна стручна интерпретација пред јавноста губат од својата веродостојност. Тие неминовно се престоруваат (претвораат) во анахрони, усмени преданија а не во дел од глобалните хуманистички спознанија.

Како поук од овие трендови и од светските искуства се дојде до заклучок дека овие неповолни

Preface

Hundreds of archaeological sites have been researched on the territory of the Republic of Macedonia in late 20 and early 21 century. Some of them were called “capital” research, others planned, long-term and systematic excavations, still others have the status of preventive with a protective regime due to infrastructural and earth work on the ground, part of them were discovered through expert field surveys, however there are still some sites that are targeted by illegal diggers who are trying to find “hidden treasures” that suggests illegal trade.

The number of movable findings amounts to hundreds of thousands, from the huge amount of study material to exclusive examples of state-of-the-art archaeological artifacts from all stages of people's existence in these areas.

Archaeological documents, mainly, keep pedantic records of data about their discoveries. Media, public outlets and social networks publish details about these discoveries almost daily. This somewhat satisfies the interests of the broader public, however, scientifically-based articles, analyses and debates, monographs and other reference publications require lengthy and vigorous research so that their numbers cannot objectively correspond with the newly discovered materials.

Archaeology is not and must not be an ephemeral occurrence. Surveys, excavations, then conservation and presentation of movable and immovable objects are actions which will lose their credibility if they are not verified with adequate expert interpretation before the public. They would undoubtedly transform into anachronistic oral legends and not into part of global humanistic insights.

These trends and global experiences lead us to believe that this unfavourable situation could be overcome by establishing a publication whose name Arheološki Informator (Archaeological Newsletter)

состојби можат да се надминат со формирање на гласило чие име „Археолошки Информатор“ само по себе ја објаснува намената и ја зацврстува оваа послаба алка во нашите професионални стремежи. Прелиминарни или претходни извештаи за третираните локалитети, издржани елаборации за ексклузивните наоди, рецензии за нова и провокативна стручна литература и други информации од областа на археологијата формирани во куси но, содржајни известувања можат да бидат вистински вовед за натамошна по продлабочена работа на одделна археолошка проблематика. Имено, од разни причини, од непредвидливи прилики/неприлики ваквите текстови неретко остануваат како единствени, првични и меродавни соопштенија за извршените работи.

Веруваме дека на ваков начин многу млади истражувачи ќе се охрабрат да ги изнесат (презентираат) од прва рака резултати од своите активности, додека поискусните да ги сублимираат насобраните опсервации за некое свое видување или теза која кај нив созрела со текот на времето.

Со надеж дека оваа иницијатива ќе биде од полза за сите на списанието Археолошки Информатор му посакуваме долговечност, успех и добар прием во глобалната потрага за напредок на археолошката мисла.

10. 01. 2017

Од редакцијата

explains its purpose and strengthens this weak link in our professional endeavors. Preliminary or preceding reports on the treated sites, well-founded elaborations about exclusive finds, reviews on new and provocative reference publications and other information from the field of archaeology formatted in short, but substantial reports might be the proper introduction for further in-depth work on particular archaeological issues. Namely, due to various reasons and unforeseen circumstances, these texts often remain the only competent notifications about work that was carried out.

We believe that this would encourage many young researchers to present, first-hand, the results of their activities, while those with more experience to summarize their observations on a particular issue or thesis that has matured in their minds over time.

Hoping that this initiative would be beneficial for all, we want the Archaeological Newsletter to have a long life, be successful and well received in the global quest for progression of archaeological notions.

10.01.2016

The editorial board

Елица МАНЕВА

Elica MANEVA

приказ на книга

book review

Ленче Јованова
Inventaria Archaeologica Personarum II : Скупи – Некрополи : Стории за истакнати личности според епиграфските и археолошки сведоштва. Скопје : Каламус, 2015.

930.85 (497.711) “-01/3” (043.3)

903.5 (497.711) (049.3)

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје
elica.maneva@gmail.com

Публикацијата „Скупи – Некрополи : Стории за истакнати личности според епиграфските и археолошки сведоштва“ претставува втора книга од едицијата од областа на фунерарната проблематика *Inventaria Archaeologica Personarum*. Основната цел на публикацијата е преку расчитување на епиграфските сепулкрални натписи и анализа на наодите од гробните инвентари да се претстават животните стории на повеќемина истакнати личности од Скупи кои живееле во периодот од I-IV век.

The publication *Scupi – Necropolises: Stories about distinguished persons according to epigraphic and archaeological testimonies* is the second book in the edition in the field on funerary topics *Inventaria Archaeologica Personarum*. The main goal of the publication is to present the life stories of various distinguished persons from Scupi who lived in the period between 1st and 4th centuries by deciphering epigraphic sepulchral inscriptions and analyzing the findings from grave inventories.

Историјата на Скопје во римскиот период се идентификува со таа на градот Скупи, кој е најголем римски град во Република Македонија, а воедно и единствениот со статус на римска колонија. Градските некрополи на Скупи, биле лоцирани покрај главните пристапни патишта кои влегувале и излегувале од градот, согласно важечките урбанистички правила.

The history of Skopje in the Roman period is identified with that of the town of Scupi, which was the largest Roman town in the Republic of Macedonia, and at the same time had the status of a Roman colony. Scupi's city necropolises were located near the main access roads in and out of the city, in accordance with the then implemented urban regulations.

Истражените, околу 6000, гробови од југоисточната и северозападната некропола заедно со приближно 20 000 разновидни предмети најдени во нив, претставуваат повеќеслојна, многузаконна ризница, особено податлива за научни проучувања поврзани со организација на некрополите, начините на погребување, гробните форми, погребните, постпогребните ритуали и обреди, верувањата, религиозноста, духовноста, ниво̀то на романизација, генетските

Around 6000 graves that were researched in the south-eastern and north-western necropolis together with almost 20.000 various objects found in them are a multilayered, multifaceted treasury particularly amenable to scientific research about the organization of necropolises, the types of burials, the shapes of the graves, the burial and post-burial rituals and rites, the beliefs, faith, spirituality, the level of Romanization, the genetic and anthropological features, the ethnic, social and

и антрополошки карактеристики, етничката, социјална и сакрална припадност на жителите на Скупи. Приказната за градот на мртвите, освен гробовите и гробните дарови, ја заокружуваат и околу 200 сепулкрални епиграфски споменици.

За претставувањето на скупските некрополи, во оваа прилика е направен избор на десетина гробни целини и сепулкрални епиграфски споменици. Притоа, основни критериуми се богатството, реткоста, провокативноста, ексклузивноста, културолошката или хронолошка препознатливост на гробните форми и археолошките артефакти, односно тектониката, композицијата, симболиката на ликовните претстави и содржината на текстовите на сепулкралните споменици. Освен тоа, преку вешто избраните личности, претставена е раскошната сложена, сталешка, социјална и етничка структура на жителите на Скупи во периодот од крајот на I до раниот IV век.

За таа цел, применет е интердисциплинарен научен метод преку компаративно проучување на сите релевантни показатели и компоненти поврзани со погребувањето: гробните форми, археолошките артефакти, епиграфските и антрополошките податоци.

Низ долготраен, макотрпен, детективско-форензички процес, преку расчитување на натписите и анализа на наодите од гробните инвентари, пред нас оживуваат од дамнина забравените луѓе, делче по делче, се разоткриваат нивните биографии, етничката, сталешката и социјалната припадност, семејните стебла, скриените и лични тајни, пријателите, непријателите, емоциите, верувањата, духовноста, стремежите и сè останато што човекот го чини личност. Во текот на тој процес, особено внимание, инвентивност и имагинација се посветени, студениот камен, деструктурираните археолошки предмети и остеолошкиот материјал да се трансформираат во веродостојни документи, преку кои се разоткриваат, дополнуваат или реконструираат животните и професионални стории на одамна исчезнатите личности.

Презентираните животни приказни на повеќемина бележити личности претставуваат стручно и научно издржани студии, кои пренесени на оригина-

sacral background of Scupi's inhabitants. In addition to the graves and the funeral gifts, the story about the town of the dead is rounded up with almost 200 sepulchral epigraphic monuments.

On this occasion, a selection of a dozen graves and sepulchral epigraphic monuments has been made to represent the Scupi necropolises. The main criteria were the richness, the rarity, the provocativeness, the exclusivity, the cultural or chronological distinction of the graves' shapes and the archaeological artefacts, i.e. the tectonics, the composition, the symbolism of the images and the content of the texts on the sepulchral monuments. In addition, the skillfully selected persons represent the complex, class, social and ethnic structure of Scupi's inhabitants in the period between late 1st and early 4th centuries.

For this purpose, an interdisciplinary scientific method has been applied through comparative studies of all relevant indicators and components of burial: the form of the graves, the archaeological artefacts, epigraphic and anthropological data.

The lengthy, intensive, detective and forensic process, the deciphering of the inscriptions and the analysis of findings from the grave inventories, bring to life long forgotten people, their biographies are uncovered piece by piece, as well as their ethnic, class and social background, family trees, hidden and personal secrets, friends, enemies, emotions, beliefs, spirituality, desires and everything that makes up a person. During this process particular attention, inventiveness and imagination have been applied to transform the cold stones, the de-structured archaeological objects and osteological material into credible documents that uncover or reconstruct the life and professional stories of these persons.

The presented life stories of various distinguished persons are expertly and scientifically substantiated studies, told in an original, creative, comprehensible and pleasing style, and they not only uncover the destinies of long forgotten people and events, but allow us to reconstruct part of the authentic images about everyday life in the Roman colony of Scupi. Thus, through the process of metamorphosing archaeology into history, i.e.

лен, креативен, разбирлив и допадлив начин, не само што ни ги приближуваат судбините на од дамнана забравените луѓе и настани туку истовремено дозволуваат да се реконструира дел од автентичната слика за секојдневното живеење во римската колонија Скупи. Така, преку процесот на метаморфоза на археологијата во историја, односно социјална антропологија, читателите на едицијата, добиваат можност за индиректно поврзување со предците и осознавање на реалниот живот во нашето далечно античко минато.

social anthropology, the readers of this edition have the opportunity to establish an indirect link with the ancestors and to learn about real life in our ancient past.